

ВИДАВНИЧІ ПРОЕКТИ МИХАЙЛА РУДНИЦЬКОГО У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Софія Когут

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаніка*

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11\(27\)-5](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11(27)-5)

Досліджено маловивчений аспект діяльності Михайла Рудницького — його видавничі проекти. Розглянуто історію становлення М. Рудницького як видавця, його співпрацю із Польською книгарнею Бернарда Полонецького, із київськими видавцями. Проаналізовано погляди М. Рудницького на український видавничий процес міжвоєнного періоду, його тогочасний стан, завдання і перспективи, зокрема, орієнтацію видавничих проектів Рудницького на публіку, чи, точніше, на комерційну оправданість видавничого репертуару. Зосереджено увагу на співпраці з видавництвом «Ізмарагд», зокрема з його власником Михайлом Матчаком, а також на реалізації масштабного видавничого проекту «Бібліотека “Діла”». Проаналізовано репертуар видавничих проектів Михайла Рудницького.

Ключові слова: Михайло Рудницький, видавництво, Микола Зеров, «Ізмарагд», Михайло Матчак, «Бібліотека “Діла”», Дмитро Левицький.

Видавничу тематику можна вважати однією з ключових при вивченні творчої спадщини Михайла Рудницького. Вся його літературна діяльність, плани, сподівання й амбіції були орієнтовані насамперед на видавничу реалізацію, саме у цій сфері він убачав можливості впливу на середовище, на його культурний рівень і духовну атмосферу.

Видавнича діяльність — одне із перших амплуа М. Рудницького, коли він почав працювати у Польській книгарні свого дядька Бернарда Полонецького, і саме ця практика позначилася на його способі мислення і трактуванні культурних процесів у суспільстві.

Отримавши певний досвід і розуміння тогочасного польського видавничого середовища і книгарського ринку, молодий літератор

мав нагоду пізнати ці процеси також і з української перспективи, опинившись у Києві і намагаючись реалізуватися як видавець у київському літературному середовищі доби УНР. У листах Рудницького до М. Зерова і до М. Яцкова* постає цікава енергійна особистість, яка шукає свій шлях і своє місце у житті. Активний, комунікативний, харизматичний Рудницький налагоджує контакти і знайомства з письменниками, видавцями і журналістами.

Мати власне видавництво Рудницький мріяв завжди. Головно він шукав базу для оприлюднення перекладів зі світової літератури. Йому йшлося про те, як організувати публікацію перекладів улюблених творів французької, англійської, польської та інших літератур так, аби це давало реальний прибуток. Довгий час мрія залишалася мрією. М. Рудницький визнавав: «За останні роки одна повість Могема і одна Моргана були для мене такою духовою подією, що я готов їх був якстій перекладати, якби... Якби ми мали видавців, може мали б і читачів. Та ніхто в нас не думає засвоїти для нашого інтелігентного загалу великого літературного надбання минулих століть, ані прецікавої лектури сучасности» [28]. Нарікав Рудницький також на те, що українські інтелігенти загалом мало читають, зокрема українські книжки, знеохочені їх низьким культурним рівнем, тож не можуть забезпечити українському видавцеві фінансову стабільність.

Його парадоксальна енергійна натура і тут поєднує малопоєднане: ідеалізм із меркантильним розрахунком. Мрійник-ідеаліст, який прагне жити з літератури, причому літератури української, яка не має ані державної підтримки, ані фінансової бази, з величезною енергією і практичним розрахунком шукає способів реалізувати свої прагнення так, аби вони стали реальністю і давали реальний дохід! Поет і філософ у ньому гармонійно співіснує з фінансистом і навіть торговцем. Чимсь такий психологічний тип нагадує А. Рембо, хоч у naturі Рудницького поєднання ідеалізму з практицизмом було не драматичним і контрастним, а радше гармонійним. Рудницькому була властива психологічна й емоційна гнучкість, здатність оцінювати середовище і пристосовуватися навіть не до цього середовища, а до стилю його існування. Така риса

* Зберігаються у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка у Києві.

могла бути дуже корисною в комерційному плані — давала можливість вловлювати й оцінювати віяння, моду, тенденції, можливості видавничого успіху публікацій.

Інша річ, що у парадоксальній натурі Михайла Рудницького ця риса проявилася доволі несподівано й оригінально: вловивши культурні тенденції оточення паризької і лондонської богеми, Рудницький надовго затримався у тому стиле- і світовідчутті, який сформувався у нього на той момент. Середовище Галичини він просто не хотів оцінювати і пристосовуватися до нього, як робив це досі. Він оцінював його тільки на відповідність до тих тенденцій, які вловив у той час, коли був за кордоном.

Одна із головних засад і переконань М. Рудницького — орієнтація на публіку, точніше, на комерційну доцільність видавничого репертуару. Рудницький був переконаний, що власне цей аспект є одним із ключових у видавничій справі. З перспективи сучасності можемо стверджувати, що багато в чому він мав рацію. Але у міжвоєнній публіки його ідеї чи, може, те, як він їх формулював, не знаходили відгуку і розуміння. Його називали корисливим ділком, літературним ремісником (Ю. Липа).

М. Рудницький, як мало хто з українських письменників і літературних діячів, мав нагоду й можливість оцінювати видавничу справу з обох перспектив: і як видавець, і як автор, якому доводиться співпрацювати з видавництвами і стикатися з різними організаційними, фінансовими та іншими нюансами і проблемами. Надзвичайно цікавою для сучасного дослідника є його мало відома півжартівлива публікація у часописі «Назустріч» під назвою «З авторських листів і клопотів» [22]. Це добірка фрагментів листів до друзів, знайомих, колег і читачів, які стосуються публікації його книжки «Від Мирного до Хвильового» (не названої, але з контексту можна зрозуміти, що йдеться саме про це видання). Хоч подача цього тексту передбачає, що листи нібито фіктивні і є літературним вимислом, проте, коли читаєш їх, віриш, що листи справжні, і, якщо навіть і не є дослівними фрагментами реальних кореспонденцій, то цілком могли б ними бути. Ця добірка — тонка, іронічна і гостра ілюстрація становища, в якому опиняється автор щойно виданої книжки літературних нарисів. Рудницький звертається, наприклад, до письменника-сучасника, який є героєм

його критичної «розправи» у книжці. У листі автор запевняє, що не мав наміру скривдити митця, і вкотре викладає один із основних постулатів своєї книжки: про досягнення та культурні здобутки «великих» народів, у високі стандарти і критерії культури яких не вкладається більшість творів української літератури. В іншому листі автор пише до товариша (скидається на те, що мова тут про С. Чарнецького), якому пояснює, чому не може подарувати йому авторський примірник книжки (яскрава ілюстрація фінансової сторони питання). Вміщено також фрагмент листа до критика, якому автор надсилає примірник книжки на рецензію (мабуть, це найсмутніший лист: відомо, що книжка М. Рудницького «Від Мирного до Хвильового» не знайшла прихильного відгуку в сучасників і отримала розгромну критичну опінію).

Сама ідея передати свої відчуття як автора таким способом — дуже оригінальна і нестандартна. Це був своєрідний спосіб не то ще раз виправдатися за різкість власних критичних суджень, не то пояснити публіці свою критичну позицію і критерії. Або й просто проілюструвати таким чином і сам рівень рецепції подібної книжки серед тогочасної галицької публіки, і ті труднощі, з якими стикається автор і видавець — фінансові, організаційні, етичні. І хоч Рудницький у «листі» до критика, якому начебто надсилає книжку на рецензію, заявляє, що він менш вразливий на осуд, ніж інші автори, адже й сам постійно критикує, проте відчувається, що опінія власної праці йому дуже важлива, а хвиля негативної критики болить йому. Звісно, міг сказати, що галицька публіка не готова до такого стилю подачі матеріалу і до рівня його критеріїв. І, напевне, не раз це говорив у близькому колі. Проте, гадаю, таке пояснення для нього було б надто очевидне і поверхове. Йшлося не тільки про опінію публіки. Йшлося про те, яким бачив Рудницький тогочасне українське культурне середовище, в якому працював і на яке намагався впливати.

Не будемо зупинятися на всіх книговидавничих проєктах Рудницького. Їх було дуже багато, і дуже різних — більше і менше вдалих. Докладніше зупинимось на одному цікавому і малодослідженому аспекті творчої біографії Михайла Рудницького — співпраці з невеликим кооперативним львівським видавництвом «Ізмарад», власником якого був Михайло Матчак — публіцист,

видавець, громадсько-політичний діяч. У 1914–1920 рр. — старшина Січових стрільців, ад'ютант полковника Євгена Коновальця, після війни — член-засновник УВО, один із обвинувачених у процесі про замах на Ю. Пілсудського (1921), член головного секретаріату УСРП і посол до польського сейму від УСРП. Постає цікава і непересічна. З Михайлом Матчаком Михайло Рудницький міг бути знайомий ще з київських часів, коли в добі УНР обидва могли перетинатися у видавничих і журналістських колах. Разом брали участь у роботі Таємного університету у Львові: Матчак — як організатор і слухач, Рудницький — як викладач. Згодом їх поєднувала довголітня приязнь, подібні естетичні смаки та погляди на роль книжки у суспільстві, на книговидавничий процес. Хоча, на перший погляд, між ними не мало б бути стільки спільного: активний політик і громадський діяч, кооператор, підприємець Матчак і Рудницький — постать підкреслено аполітична, позапартійна, ідеологічно нейтральна. Проте спільне між ними таки було. Матчак, попри глибоку політичну і громадську ангажованість, провадив видавництво, цілком незалежне — ні від політичних структур, ні від ідеологічних напрямів. Незалежне фінансово, організаційно і, насамперед, інтелектуально. Це не могло не приваблювати М. Рудницького, який усе життя мріяв мати таке видавництво і який такої незалежності так і не зміг досягти.

Коли читаєш проспект новоутвореного видавництва Матчака, то створюється враження, що його писав М. Рудницький. А можливо, так воно і було, оскільки стилем і риторикою цей проспект дуже нагадує писання самого Рудницького: «Слабкість нашого видавничого руху, анемічність літературної і видавничої продукції, запроторення нас у культурне гетто, все те примушувало наших діячів застановлятися над нашим духовим обіднінням. Перед війною піддержували ми сякий такий звязок з німецькою культурою і користувалися її творчими здобутками. Одночасно через Наддніпрянщину сягали до нас посередні впливи російської і французької культури... Повоєнна доба застала нас культурно голими і босими. Непрохідна рижська границя відрізала нас від культурного руху Києва і Харкова, також утратили ми звязок зі заходом. Наш нововідбудований видавничий рух знаходиться в пеленках. А у світі відбувається великий і глибокий процес на культурному

фронті, витворюються нові вартости, з'являються нові таланти. А ми? Ми живемо в своєму тісному культурному гетті, не знаючи й не відаючи, що діється в світі, що там твориться, чим живе і що леліє нова генерація людства. В повоєнній добі ми стали культурними безбатченками...» [18] — таке бачення було дуже близьке і самому Рудницькому, який теж почувався в'язнем культурного гето і задихався без контактів із світом — як із Заходом, так і зі Сходом. Головну мету видавництва «Ізмарагд» було сформульовано майже тими ж словами, якими через дев'ять років її буде формулювати сам Рудницький, розсилаючи проспект видавництва «Бібліотека “Діла”»: «...оживити український видавничий рух та дати українській читаючій публіці українську книжку, а одночасно відновити звязок з культурою сходу і заходу, щоби вирвати нас з культурного гетта» [18]. Проте, повторюємо, повної організаційної та фінансової незалежності Михайлові Рудницькому так і не вдалося досягти. Можливо, тому, що своє видавництво він організував на базі видавничої спілки «Діло», фінансованої УНДО, що позначалося дуже відчутно на асортименті і доборі книжкової продукції. Про це М. Рудницький писав у листах до М. Мочульського і В. Стефаніка, називаючи «Діло» «кадильницею», яка обмежує свободу вислову. Але про це згодом.

Дуже промовисту характеристику Михайла Матчака залишив Іван Кедрин-Рудницький: «Михайло Матчак був милою, згідливою, толерантною, товариською людиною, який клав більший натиск на практичну роботу і співжиття з людьми різних поглядів, як на партійно-ідеологічне доктринерство. Він заснував українську випозичальню і видавництво «Ізмарагд», домівка якого стала своєрідним товариським клубом тих, що любили книжку, [...] став [...] справжнім товаришем, який ніколи і нікому не давав відчувати, що він з іншої партії та з іншого посольського Клубу» [7].

Одним із завсідників такого «клубу» був М. Рудницький. У цьому видавництві вийшли його белетристичні і, мабуть, найбільш «французькі» книжки «Очі та уста» [26] і «Нагоди й пригоди» [23], хотів там опублікувати також давно написану працю «Між ідеєю і формою». Про це Рудницький писав у листі до Миколи Зерова від 2 березня 1928 р.: «Є вигляди пустити «Між ідеєю і формою». Ясно, що всі глави написані наново кілька літ тому, ще раз зміню

основно. Хочу зробити книжку *à la française*, легку, як дружня суперечка... За цю працю я взявся із старим запалом, бо над нею думав довгі роки і здається ця прогалина в нас нині зовсім незаповнена» [11]. Ця праця тоді не вийшла друком напевне не з вини М. Матчака, а через інші причини. У цьому видавництві вийшла збірка творів М. Мочульського, яку упорядкував М. Рудницький [17]. Тут були опубліковані праці М. Черемшини, у третьому томі яких упорядник, ще один добрий товариш М. Рудницького — Є. Ю. Пеленський, умістив і розвідку Рудницького [25]. Тут вийшла антологія української поезії, упорядником якої був також Пеленський, і в якій знайшли своє місце і вірші Рудницького [20]. Пеленський тоді зарахував творчість М. Рудницького до неокласицизму, що викликало певний резонанс і незгоду критиків. У цьому ж видавництві вийшли книги Миколи Зерова «Іван Котляревський» [5] і «Поетична діяльність Куліша» [6] при активному сприянні Рудницького. На той час Зерова вже розстріляли. Тож ця публікація могла бути даниною пам'яті давнього друга і товариша. У цьому видавництві побачив світ цікавий, неординарний і досконалий у поліграфічному плані збірник Асоціації незалежних українських митців (АНУМ) «Екслібрис», упорядкований за участю Рудницького, де була вміщена розвідка самого Рудницького [24]. Тут виходили друком твори естетично та духовно близьких Рудницькому Б. І. Антонича, С. Гординського та Ю. Косача. І можна собі уявити тільки, про що велися розмови у «клубі» при видавництві на вулиці Костюшка, 5.

Приязнь між Матчаком і Рудницьким протривала довго, витримавши не одне випробування. Через багато років, у листах до Олени Степанівни із заслання у Воркуті, М. Матчак згадував Рудницького, жартома називаючи його Міхелем (натяк на єврейське походження свого товариша). З листів довідуємося, що М. Рудницький відважувався підтримувати контакти з репресованим Матчаком, передаючи йому книги на заслання: «Свого часу Міхель передав був мені п'ять англійських «криміналок», та я оставив їх товаришам у Караганді. Напевно в нього найшлося б дещо нового з німецької чи англійської літератури, але не хочу надокучати йому своїми бажаннями» [10].

Говорячи про видавничу діяльність М. Рудницького, не можемо не зупинитися докладніше на одному із його наймасштабніших проєктів: видавничій серії «Бібліотека “Діла”», яка залишилась яскравою і неординарною сторінкою в історії видавничої справи. Протягом неповних трьох років (1936–1939) у серії вийшло 48 видань оригінальних творів української літератури та перекладів зі світової літератури. Публікація більшості видань ставала подією в тогочасному українському культурному середовищі, викликаючи значний інтерес, а часом гостру і не завжди справедливу критику.

Ця серія мала в основі давню традицію, адже стала продовженням популярної «Бібліотеки найзнаменитших повістей», що виходила у 1881–1906 рр. як літературний додаток до часопису «Діло» і публікувала переклади популярних сучасних творів світової літератури, а також переклади літературної класики, чи, як тоді казали, «архитворів». Продовжено цю традицію у 1936 р. серією «Бібліотека “Діла”», яка тривала до кінця існування видавничої спілки «Діло» (1939 р.)

Головним ідейним натхненником, ініціатором і реалізатором серії був М. Рудницький — відповідальний за випуск видань, редактор, автор передмов, а також перекладач. Проте організатором, фінансовим директором, відповідальним за видавничу стабільність та комерційну успішність серії був Дмитро Левицький — надзвичайно цікава постать українського культурного життя міжвоєнного періоду. Політик, адвокат, громадський діяч, фінансист, кооператор — людина, яка не була ані митцем, ані літератором, ані журналістом — проте саме він став головним організатором і промотором видавничої спілки «Діло» і засновником рафінованих естетських проєктів — часопису «Назустріч» і повістєвої бібліотеки «Діла». Обидва проєкти були коштовними і некомерційними, але обидва виявились економічно вигідними. Тарас Лехман зазначав, що Д. Левицький «проявив себе як менеджер-видавець» [9], завдяки якому повістєва бібліотека «Діла» відбулась як потужний видавничий проєкт. Способом розуміння літературного процесу в Галичині Левицький схожий на Михайла Матчака — теж політика, урядовця, фінансиста. Такий своєрідний практичний підхід до непрактичної справи, поєднання ідеалізму з прагматичністю,

яке мало міцну патріотичну основу, був одним із культурних феноменів того часу.

Такого поєднання завжди шукав і намагався досягнути і їхній приятель Михайло Рудницький, але, як він сам признавався, йому бракувало організаційного хисту. І. Кедрин, характеризуючи кожного із цих діячів, насамперед відзначив їхній глибокий патріотизм, а також вміння розмовляти з людьми. Власне цього уміння у гострого, іронічного і категоричного Рудницького не було, що часом ставало перешкодою для його починань і проєктів. Не сприяла налагодженню контактів і співпраці демонстративно декларована аполітичність і позапартійність, яку сучасники сприймали власне як виразну політичну декларацію, яка викликала багато питань і підозр. М. Рудницького свого часу звинувачували й у співпраці з лівими силами, й у змовах із масонами, і в толеруванні польської державної політики і т. д. Натомість чітка націоналістична політична орієнтація і Д. Левицького, і М. Матчака не залишала місця для сумнівів і недовіри. Тож ідея організації видавничої літературної серії на базі давнього фінансово стабільного часопису, який мав популярність у публіки і більш-менш надійну фінансову основу, виявилася плідною для реалізації давньої мрії М. Рудницького.

Хоча й тут, як писав Рудницький у листі до М. Мочульського, «не можна рахувати на багато проданих примірників, бо це новелі для вибранців, а і з тих більшість не купує книжок. Мусите заздалегідь рахуватись (так я роблю) з дефіцитом» [12]. Зауважу, що одним із способів здешевлення видання була можливість публікувати твір частинами на шпальтах «Діла», а згодом робити відбитки для окремого видання.

На початку 1936 р. було розіслано проспект видавництва й анонсовано перші видання серії. Вишукане оформлення книжок у сецесійному стилі авторства Павла Ковжуна, стало певним чином торговою маркою серії. Натомість саме наповнення Бібліотеки «Діла» викликало критику й опір ще на стадії проспекту. Зокрема, провідний критик католицького часопису «Нова Зоря» Олександр Мох у відгуку «Яка література нас чеде? Що лагодить «Діло» українській суспільности в 1936 році» [16] визнав репертуар «Бібліотеки «Діла» невідповідним для католицьких читачів,

аморальним, релігійно небезпечним і заявив про його масонську орієнтацію. Рудницький у відповідь писав, що «Сам уже проспект нашої бібліотеки викликав невдоволення і злобну полеміку в одному пресовому органі, який віддавна зрозумів свою місію так, що опльовує всі дійсно культурні прояви нашого життя. Іменам редактора і критика того органу протиставляємо імена відомих наших авторів та європейських письменників, а їх повній низької злости писанині літературні твори, які кажуть самі за себе» [27].

З цього приводу Р. Купчинський (Галактіон Чіпка) жартував: «В “Новій Зорі” Вп. п. Арамис, перейшовши проєктовані до видання твори, окреслив це все коротко і ясно: масонсько-ліберальна отруя. Що це за автори? Один був безвірний, другий вірив, але не був католик, третій був католик, але не практикуючий, четвертий приставав з протестантом і так далі і так далі» [2].

Отже, «Бібліотека “Діла”» мала бути продовженням «Бібліотеки найзнаменитших повістей». Певною мірою, вона нею й стала. Мала приблизно те ж завдання, яке сформулював ще Кость Левицький у праці «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914»: «Щоб руському (українському) громадянству видерти з рук чужу книжку лихої вартости, а замість сього дати лектуру добірних повістей, переложених на рідну мову... Отсим виховано у нас перше дійсно читаюче та вишколене громадянство» [8, с. 187]. Серія за редакцією Михайла Рудницького мала ті ж вади і сумнівні тенденції, за які свого часу критикував її попередницю (зокрема, на початках існування) Іван Франко: публікація популярних видань та легкого читива замість уведення в український культурний обіг вершин світового письменства.

Але «Бібліотека найзнаменитших повістей» реалізувалася виключно як перекладний проєкт. Натомість у видавничій серії Михайла Рудницького стабільна частка публікацій належала оригінальній сучасній українській літературі, оскільки, як писав Рудницький, багато талановитих українських авторів, зокрема молодих, були позбавлені можливостей публікації. Жанрово переважала художня проза (повісті, оповідання, новели), крім цього, виходили спогади, нариси, репортажі.

Спершу співредактором серії мав бути П. Карманський, про що М. Рудницький писав у листі до М. Мочульського: «Від нового

року починаю видавати з П. Карманським бібліотеку з найкращих, найцікавіших новел з усяких мов» [14]. Ідею видавати разом бібліотеку перекладних творів Рудницький та Карманський виношували довгий час, і мова про неї була ще у 1900-х роках. Так, у фейлетоні «100 найкращих повістей» М. Рудницький згадує: «Ще перед війною ми мріяли з П. Карманським про перекладну бібліотеку «100 найкращих повістей». До восьми мов, які ми знали, ми гадали дібрати собі ще кілька серед приятелів, а «решту» за галицькою традицією: з німецьких або польських перекладів. Це був час «Укр. Видавн. Спілки», повістевих додатків «Діла» і повістей у «Літ. Наук. Вістнику» коли появлявся не один давній архитвір і першорядні новини сучасних повістярів. За 30 років у цьому напрямку нічого не покращало. Чимало наших земляків повивчало чужі мови, сотні інтелігентів живе постійно на чужині, а читати таки нема що» [28].

Ім'я Петра Карманського не раз виринає, коли йдеться про «Бібліотеку “Діла”». Основним ідейним натхненником, організатором і реалізатором серії був М. Рудницький, а постать Карманського залишилась у тіні. Співредактором серії він не став, і участь його у видавництві, судячи з усього, була радше опосередкована. Складно сказати, чому так сталося. Мабуть, редакторська та видавнича робота не зовсім відповідала характеру Карманського. Та й стосунки між двома приятелями завжди були дуже непростими, тож, може, вони й не дійшли згоди у баченні завдань і естетики «Бібліотеки “Діла”». Як би там не було, Карманський видав у серії книгу спогадів «Українська Богема: Сторінки вчорашнього» (Львів, 1936), один переклад: Геземан Г. Утеча: із сербського щоденника 1915 і 1916 р. (Львів, 1938), а також був одним із авторів збірника «Чорна Індія “Молодої Музи”» (Львів, 1937), виданого до ювілею угруповання.

Окремо зупинимось на перекладній частині серії. М. Рудницький публікує тут власні переклади з французької та англійської літератури, зокрема повість Е. Бронте «Буреверхи» (1933), твір А. Доде «Маціцький. Історія одного дівка» (1931), збірку оповідань Б. д'Орєвілі «Чортиці» (1936), повість о. Прево «Історія невірної Manon Lescaut» (1939). Крім М. Рудницького, для «Бібліотеки “Діла”» перекладали також В. Софронів (твори О. Бальзака),

М. Островерха (твори з італійської літератури, зокрема С. Фаріні), І. Ставничий (повість К. Гамсуна «Під осінніми зорями»), О. Сліпа (роман Ш. Бронте «Ідеалістка», в оригіналі «Jane Eyre») та ін.

Як констатує А. Василик, «Опубліковані переклади оновленої бібліотеки «Діла» відрізнялися від попередньої серії головню рівнем, фаховими передмовами, в яких знаходимо відомості про автора, епоху та аналіз твору, що загалом покращувало сприйняття першотвору, а також вдалим добором оригіналів» [1]. Власне, з останнім твердженням можна би було посперечатися. Більшість критиків Рудницького сходилися в тому, що твори він підбирав не першорядні, як тоді казали, а такі, які легко читалися, легко сприймалися, та які легко було перекладати — словом, йшлося про легке читиво для інтелегентної публіки.

Повістева бібліотека «Діла» — то був комерційний проект, який мав на меті оживити книжковий ринок і дати читачеві недо-roгу та якісну лектуру. Комерційні способи дистрибуції цих книжок були різними, економічно продуманими і доволі винахідливими. В «Ділі» проводилася потужна рекламна кампанія нових видань серії, а також знижок на повний річний комплект (12 видань; точним передплатникам часопису знижка була доволі суттєвою: 50 відсотків).

Не можна стверджувати, що «Бібліотека “Діла”» мала якусь одну виразну концепцію чи критерій добору. Репертуар видавничої серії (48 томів) був дуже різноплановим і відображав літературні інтереси і зацікавлення головного редактора серії Михайла Рудницького: тут він намагався публікувати те, що було цікаве передовсім йому самому. Звісно, не завжди це було так, і часом для публікації були інші, набагато прагматичніші резони: видавничі та товариські зв'язки, зобов'язання, видавничий престиж. Ускладнювало справу те, що, на думку Рудницького, дуже чутливе до тенденцій і кон'юктур, «Діло» не можна було вважати естетично та ідеологічно нейтральним, до чого Рудницький завжди прагнув. У спілкуванні з друзями та близькими йому по духу людьми (М. Мочульським, В. Стефаніком) називав часопис «кадильницею», де не завжди можна бути щирим, і де, з огляду на певні тенденції, не все можна і варто публікувати.

У формуванні репертуару серії враховували зацікавлення публіки, моду на колекції серійних видань, зовнішнє оформлення яких було дотримане в одному естетичному і стильовому вирішенні. Так, у рекламному анонсі «Бібліотеки “Діла”», опублікованому на шпальтах «Діла», зазначено: «Ціла бібліотека матиме дві різні обгортки: одну для [оригінальних] творів, другу для перекладних, зроблені нашим відомим мистцем-графіком П. Ковжуном. Крім цього кожна обгортка буде в іншому колірі. Таким чином читачі Бібліотеки «Діла» дістануть не тільки добірну лектуру, але й у відповідному мистецькому оформленні» [4]. Про моду на колекціонування серійних видань згадував Роман Голик, досліджуючи тогочасні читацькі тенденції в Галичині: «серед міжвоєнних читачів існував певний попит на книги, згруповані у тематичні бібліотеки, а також на передплатні видання» [3, с. 80].

Зрештою, М. Рудницький орієнтувався не лише на моду та комерційні тенденції. Він мав свої амбіції впливати на смаки публіки і певною мірою формувати їх. Частково це йому вдавалося, оскільки і серед оригінальних, і серед перекладних видань добирав до репертуару серії речі цікаві, яскраві, неординарні, часом контroversійні, які не могли залишити ані читацьку аудиторію, ані критиків байдужими. Зрештою, гостра реакція критики та певна «скандальність» підігрівали інтерес публіки, створювали «сенсацію», що в комерційному сенсі було тільки на користь видавничому проекту.

Видавнича серія постійно балансувала на грані елітарної і масової літератури, намагаючись поєднати ці два непокєднані поняття і публікуючи легке популярне читиво для інтелігенції, яке не переступало тонку межу поганого смаку. Серія мала заповнити нішу, яку в польській літературі (а реципієнтом її був і український галицький читач) займали видавництва популярної літератури Globus, Ю. Райнделя «Myśl» та ін., у репертуарі яких «непересічна лектура сусідила з цілком сірою літературою» [3, с. 80].

Однією з найсуперечливіших тенденцій у перекладній частині «Бібліотеки “Діла”» було скорочення текстів перекладів, покликане пристосувати до потреб і смаків сучасної публіки популярні давні твори, з іншою стилістикою та способом викладу, із «зайвою балаканиною», як писав Рудницький, «квітистим стилем»,

«довгими періодами красномовства», незрозумілими і нецікавими для сучасного читача реаліями та роздумами. До таких скорочень, часом доволі радикальних (до третини твору!), Рудницький вдавався майже у всіх своїх перекладах. Це викликало обурення критиків, зокрема Миколи Гнатишака та Дмитра Донцова, які вважали таку позицію нефаховою, і звинувачували перекладача у неповазі до творів і до власної публіки.

А. Василик таке пояснення і виправдання скорочень у Рудницького назвала примітивним. Що воно було не зовсім ширим і переконливим, то тут можна згодитися. Можемо висловити припущення, що Рудницькому йшлося про мотиви радше організаційного та фахового характеру: стислі терміни перекладів. Щодо низької оцінки власних читачів, їх інтелектуальних можливостей і здатності сприймати неадаптовані давні тексти, то, гадаю, тут не йшлося про неповагу. Радше, можна говорити про одну з основних вад самої концепції серії: вельми химерне і непослідовне окреслення адресата своєї продукції: «широкий загал інтелігенції». Хто, властиво, мав підпадати під таке окреслення — не зовсім зрозуміло. Тут змішались «маса» й «еліта», певний снобізм із комерційною зорієнтованістю на смаки публіки. З одного боку, Рудницький заявляв, що «Масова продукція — це безголові крілики, які [...] очі мають такі, що ніколи не знаєш: бачать чи сплять»... Тобто яка добре плодиться і якою найлегше управляти. «Ніяка форма демократичного ладу не звеличала маси так, як нинішні звеличники власного владного «Я» [21]. З іншого — орієнтувався на масові смаки публіки.

Натомість, можемо стверджувати, що частина серії, яка містила публікації оригінальних творів сучасної української літератури, краща за якістю і справді містить цінні, а часом унікальні видання. У серії вийшли друком твори І. Вільде, Ю. Косача, Б. Лепкого, В. Масютина, В. Бірчака, О. Кобилянської та ін.

Редагування серії давалося Рудницькому непросто, забирало багато часу і зусиль. У листі до М. Мочульського він писав: «Я сушу собі щомісяця голову над новим томом до бібліотеки «Діла». Оригінальні речі — слабенькі, а переклади треба виправляти, як гімназійні зшитки. Мука фізична і моральна...» [15].

Така ситуація була з романом Ольги Кобилянської «Апостол Черні», де головним аргументом публікації було саме ім'я шанованої авторки, а не естетичні вальори публікованого твору. Про перипетії з цим романом О. Кобилянської свого часу М. Рудницький оповідав у листі до М. Мочульського, де відверто назвав цей твір слабким: «рукопис повісти Кобилянської «Апостол Черні» такий страшний, що речення нема там доброго, і балаканина нудна без кінця» [13]. Складний неоднозначний сюжет із цією публікацією і ставленням до неї М. Рудницького вирінає також у спогадах Михайлини Рошкевич Іванцевої, яка наводить лист старенької авторки до неї, датований 22. I. 1938 р.: «Як будеш мати час і охоту, то прочитай мою останню повість “Апостол Черні”», яку дістанеш у Львові в книгарні Шевченка або в редакції “Діла”. В цій моїй повісті редакція “Діла” багато речей викреслила під покришкою коштів друку, що мене дуже боліло. Таке гаракірі на людських творах». На що М. Рошкевич зауважує: «Редактор «Бібліотеки “Діла”» не заслужив на докір. Пропуски у цій найслабшій з усіх повістей Кобилянської, уже старечій, вийшли на користь твору й авторки» [19]. Чи так це, чи ні, судити складно. Проте можемо здогадуватися, що Рудницькому непросто було погодитися з дуже чітко артикульованою патріотичною риторикою роману і дещо схоластичною стилістикою, яка мало резонувала з естетичними уявленнями редактора.

Події 1939 р. перервали діяльність видавничої спілки «Діло», а заодно і видання серії. Гадаю, неповних три роки — надто малий час, аби проект такого масштабу і розмаху розвинув повністю свій потенціал. Однак в історії української літератури і видавничої справи проект залишив яскравий слід, і завдяки йому до українського літературного процесу увійшли цінні твори красного письменства.

1. *Василик А.* Український художній переклад у міжвоєнному Львові // Іноземна філологія: укр. наук. збірник / ЛНУ ім. І. Франка. Львів, 2009. Вип. 121. С. 237-238.
2. *Галактіон Чіпка.* [Купчинський Р.]. Пишу повість // Діло. 1936. 19 лют. С. 7.

3. *Голик Р.* Між Дмовським і Донцовим: читання, інтелектуальні та ідеологічні течії в Галичині 1920–30-х рр. // Вісник Львівського університету. Сер.: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2012. Вип. 7. С. 65-83.
4. До відома передплатників Бібліотеки «Діла» // Діло. 1936. 2 квіт. С. 1.
5. *Зеров М.* Іван Котляревський. Львів: Измарагд, 1938. 51 с.
6. *Зеров М.* Поетична діяльність Куліша. Львів: Измарагд, 1938. 58 с.
7. *Кедрин І.* Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк: Червона калина, 1976. С. 204-205.
8. *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914: на підставі споминів. Львів. 1926. 736 с.
9. *Лехман Т.* Видавничі ініціативи Дмитра Левицького: Дмитро Левицький — один з багатьох відомих людей Сокальщини // Голос з-над Бугу. 2011. 22 лип.
10. Лист М. Матчака до О. Степанів, Потьма, 1957, 25 листопада / публ.: *Г. Сварник, Х. Процюк* // Український визвольний рух: наук. збірник / Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2014. № 19. С. 39-40.
11. Лист М. Рудницького до М. Зерова від 2 березня 1928 р. // НБУВ. Відділ рукописів. Ф. XXXV (Зеров). Од. зб. 605. 1 арк.
12. Лист М. Рудницького до М. Мочульського від 12 лютого 1936 / публ. *Л. Сироти* // Дзвін. 2010. Чис. 2. С. 108.
13. Лист М. Рудницького до М. Мочульського від 18 липня 1936 / публ. *Л. Сироти* // Дзвін. 2010. Чис. 2. С. 108.
14. Лист М. Рудницького до М. Мочульського від 17 листопада 1936 / публ. *Л. Сироти* // Дзвін. 2010. Чис. 2. С. 109.
15. Лист М. Рудницького до М. Мочульського від 22 квітня 1938 / публ. *Л. Сироти* // Дзвін. 2010. Чис. 2. С. 109-110.
16. *Мох О.* Яка література нас чеде? Що лагодить «Діло» українській суспільності в 1936 році // Нова Зоря. 1936. 16 лют. С. 6-7.
17. *Мочульський М.* Опалева мряка / упоряд. *М. Рудницький*. Львів: Измарагд, 1936. 128 с.
18. *Н. В.* Нова українська культурна станиця // Діло. 1927. 28 трав. С. 3.
19. Рошкевич Іванцева Михайлина. Мій спогад про Ольгу Кобилянську // Львівські вісті. 1942. 12 лип. С. 4.
20. *Рудницький М.* [Вірші] // Антологія сучасної української поезії. І. Поети 1920-их років / ред. і вступ. ст. *Є.-Ю. Пеленського*. Львів: накладом «Рідної Школи» і «Измарагду», 1936. С. 86-88.

21. *Рудницький М.* Годівля кріликів // Назустріч. 1934. 15 серп. (№ 16). С. 3.
22. *Рудницький М.* З авторських листів і клопотів // Назустріч. 1936. 15 верес. (№ 18). С. 4.
23. *Рудницький М.* Нагоди й пригоди: 9 любовних історій. Бережани. Львів. Київ. Париж. Львів: Измарагд; З друкарні А. Гольдмана, [1928]. 265 с.
24. *Рудницький М.* Несподіванки екслібрису // Екслібрис: збірник Асоціації незалежних українських мистців. Львів: Измарагд, 1932. Вип. 1. С. 27-35.
25. *Рудницький М.* Оригінальність М. Черемшини // *Черемшина М.* Твори: повне вид. / за ред. *Євгена Юліяна Пеленського*. Львів: Измарагд, 1937. Т. III. С. 189-195.
26. *Рудницький М.* Очі та уста. Львів: Измарагд; З друкарні Артура Гольдмана, 1932. 95 с.
27. *Рудницький М.* Повістева бібліотека «Діла» // Діло. 1936. 21 лют. С. 4.
28. *Рудницький М.* 100 найкращих повістей // Діло. 1939. 7 січ. С. 18.

References

1. Vasylyk A. (2009). Ukrainskyi khudozhnii pereklad u mizhvoienному Lvovi. *Inozemna filolohiia: ukr. nauk. zbirnyk*, Lviv, No. 121, pp. 237-238. (in Ukr.).
2. Halaktion Chipka. [Kupchynskiy R.] (1936). Pyshu povist. *Dilo*, 19 February. (in Ukr.).
3. Holyk R. (2012). Mizh Dmovskym i Dontsovym: chytannia, intelektualni ta ideolohichni techii v Halychyni 1920–30-kh rr. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Ser.: Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnolohii, No. 7, pp. 65-83. (in Ukr.).
4. Do vidoma peredplatnykiv Biblioteky «Dila» (1936). *Dilo*, 2 April, p. 1. (in Ukr.).
5. Zerov M. (1938). *Ivan Kotliarevskiyi*. Lviv, Izmarahd, 51 p. (in Ukr.).
6. Zerov M. (1938). *Poetychna diialnist Kulisha*. Lviv, Izmarahd, 58 p. (in Ukr.).
7. Kedryn I. (1976). *Zhyttia – podii – liudy*. Spomyny i komentari. Niu-York, pp. 204-205. (in Ukr.).
8. Levytskyi K. (1926). *Istoriia politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv 1848–1914: na pidstavi spomyniv*. Lviv, 736 p. (in Ukr.).
9. Lekhman T. (2011). Vydavnycha initsiatyva Dmytra Levytskoho: Dmytro Levytskyi — ody z bahatokh vidomykh liudei Sokalshchyny // *Holos z-nad Buhu*, 22 July. (in Ukr.).

10. Lyst M. Matchaka do O. Stepaniv vid 1957, 25 lystopada [Potma] / publ. by H. Svarnyk & Kh. Protsiuk, (2014). *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*: nauk. zbirnyk, Lviv, No. 19, pp. 39-40. (in Ukr.).
11. Lyst M. Rudnytskoho do M. Zerova vid 1928, 2 bereznia. *Vernadsky National Library, Department of Manuscripts*, F. XXXV (Zerov). Od. zb. 605. 1 fol. (in Ukr.).
12. Lyst M. Rudnytskoho do M. Mochulskoho vid 1936, 12 liutoho / publ. by L. Syrota, (2010). *Dzvin*, No. 2, p. 108. (in Ukr.).
13. Lyst M. Rudnytskoho do M. Mochulskoho vid 1936, 18 lypnia / publ. by L. Syrota, (2010). *Dzvin*, No. 2, p. 108. (in Ukr.).
14. Lyst M. Rudnytskoho do M. Mochulskoho vid 1936, 17 lystopada / publ. by L. Syrota, (2010). *Dzvin*, No. 2, p. 109. (in Ukr.).
15. Lyst M. Rudnytskoho do M. Mochulskoho vid 1938, 22 kvitnia / publ. by L. Syrota, (2010). *Dzvin*, No. 2, pp. 109-110. (in Ukr.).
16. Mokh O. (1936). Yaka literatura nas zhde? Shcho lahodyt «Dilo» ukrain-skii suspilnosti v 1936 rotsi. *Nova Zoria*, 16 February, pp. 6-7. (in Ukr.).
17. Mochulskyi M. (1936). *Opaleva mriaka*, Lviv, Izmarahd, 128 p. (in Ukr.).
18. N. V. Nova ukrainska kulturna stanytsia (1927). *Dilo*, 28 May, p. 3. (in Ukr.).
19. Roshkevych Ivantseva Mykhailyna. (1942). Mii spohad pro Olhu Kobyliansku. *Lvivski visti*, 12 July, p. 4. (in Ukr.).
20. Rudnytskyi M. (1936). [Poems]. *Antolohiia suchasnoi ukrainskoi poezii*. I. Poety 1920-ykh rokiv, pp. 86-88. (in Ukr.).
21. Rudnytskyi M. (1934). Hodivlia krilykiv. *Nazustrich*, No. 16, p. 3. (in Ukr.).
22. Rudnytskyi M. (1936). Z avtorskykh lystiv i klopotiv. *Nazustrich*, No. 18, p. 4. (in Ukr.).
23. Rudnytskyi M. (1928). *Nahody y pryhody*: 9 liubovnykh istorii. Berezhany. Lviv. Kyiv. Paryzh. Lviv, Izmarahd, 265 p. (in Ukr.).
24. Rudnytskyi M. (1932), Nespodivanky ekslibrisu. *Ekstlibris*: zbirnyk Aso-tsiatsii nezaleznykh ukrainskykh myststiv. Lviv, Izmarahd, No. 1, pp. 27-35. (in Ukr.).
25. Rudnytskyi M. (1937). *Oryhinalnist M. Cheremshyny*. Cheremshyna M. *Tvory*: povne vyd. Lviv: Izmarahd., Vol. III, pp. 189-195. (in Ukr.).
26. Rudnytskyi M. (1932). *Ochi ta usta*. Lviv: Izmarahd, 95 p. (in Ukr.).
27. Rudnytskyi M. (1936). Povisteva biblioteka «Dila». *Dilo*, 21 liut., p. 4. (in Ukr.).
28. Rudnytskyi M. (1939). 100 naikrashchykh povistei. *Dilo*, 7 sich., p. 18. (in Ukr.).

Sophiya Kohut, Junior Research Fellow in Department of Scientific Bibliography, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Publishing Projects of Mychajlo Rudnytskyi During the Interwar Period

In article the insufficiently known aspect of Mychajlo Rudnytskyi activity is covered: his publishing projects. The history of M. Rudnytskyi's formation as a publisher, his cooperation with the Polish bookstore Bernard Polonecki, as well as with the Kyiv publishers are considered. The period of M. Rudnytskyi's publishing activity in Kyiv was studied, in particular, on the materials of his correspondence with M. Zerov. M. Rudnytskyi's views on the Ukrainian publishing process of the interwar period, its current state, tasks and prospects are analyzed; in particular, the orientation of Rudnytskyi's publishing projects to the popular, or, more precisely, to the commercial aspects of the publishing repertoire. The focus is on cooperation with the publishing house Izmarahd, in particular with the publisher Mychajlo Matchak. The article examines Mychajlo Matchak's publishing views, his way of implementing a non-profit publishing project so that it becomes profitable and financially sustainable. The repertoire of the publishing house and M. Rudnytskyi's cooperation with this publishing house are analyzed.

The article contains also the issues of the implementation of the large-scale publishing project «Biblioteka "Dila"», the main editor of which was M. Rudnytskyi: the history and the publishing tradition of Dilo magazine, the concept of this publishing series, the organizer, the financial director responsible for publishing stability and commercial success of which was Dmytro Levytskyi. The repertoire for the two sections of the series is analyzed: the section of original works of contemporary Ukrainian literature and the section of translations of world literature. The article contains materials of interest to researchers of the book and publishing process of the interwar period, as well as to historians of literature and translation scholars.

Keywords: Mykhajlo Rudnytskyj, publishing house, Mykola Zerov, «Izmarahd», Mykhajlo Matchak, «Biblioteka "Dila"», Dmytro Levytskyi.